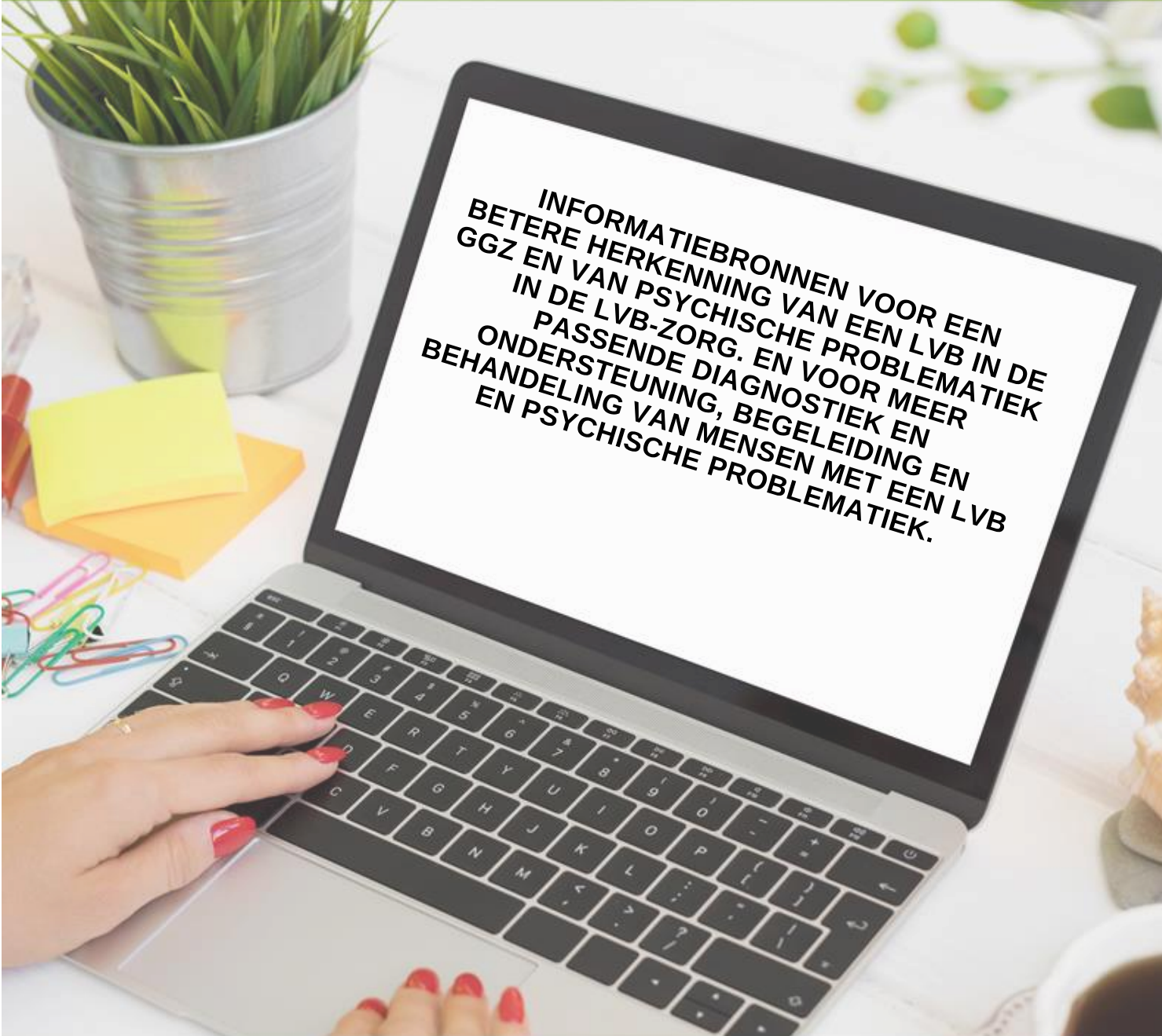

LVB EN PSYCHIATRIE

Overzicht van informatiebronnen

**INFORMATIEBRONNEN VOOR EEN
BETERE HERKENNING VAN EEN LVB IN DE
GGZ EN VAN PSYCHISCHE PROBLEMATIEK
IN DE LVB-ZORG. EN VOOR MEER
PASSENDE DIAGNOSTIEK EN
ONDERSTEUNING, BEGELEIDING EN
BEHANDELING VAN MENSEN MET EEN LVB
EN PSYCHISCHE PROBLEMATIEK.**

**Samengesteld door de kennisgroep LVb en GGZ
onder leiding van Jolanda Douma en
Jeanet Nieuwenhuis.**

Inhoud

LVB en psychiatrie.....	0
VOORAF.....	3
LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING (LVB).....	5
Kenmerken van een LVB.....	5
Signaleren van een LVB.....	5
Screenen op een LVB.....	6
Zelfredzaamheid.....	6
Communicatie en benadering/bejegening aanpassen aan een LVB.....	7
Aansluiten op de sociaal-emotionele ontwikkeling.....	7
Bronnen over sociaal-emotionele ontwikkeling.....	7
Meetinstrumenten.....	8
Methoden voor een positieve alledaagse ondersteuning/begeleiding.....	8
Oplossingsgericht werken.....	9
Gentle teaching.....	9
Triple-C.....	9
Motiverende gespreksvoering.....	9
Andere bronnen over LVB.....	10
PSYCHISCHE PROBLEMEN OF STOORNISSEN.....	11
PSYCHISCHE PROBLEMEN BIJ MENSEN MET EEN LVB - ALGEMEEN.....	12
Informatie over psychische problemen bij mensen met een LVB.....	12
Diagnostisch onderzoek bij mensen met een LVB.....	13
Overzicht van diagnostische instrumenten om in te zetten bij mensen met een LVB.....	14
Behandeling.....	14
Behandelvormen ontwikkeld/aangepast voor mensen met een LVB – stoornis-aspecifiek.....	15
Cognitieve Gedragstherapie.....	16
Vaktherapie.....	16
SPECIFIEKE STOORNISSEN/PROBLEEMGEBIEDEN BIJ MENSEN MET EEN LVB.....	17
Autismespectrumstoornis.....	17
Psychotische stoornissen.....	17
Behandeling.....	17
Depressieve-stemmingsstoornissen.....	17
Diagnostiek.....	17
Behandeling.....	17
Angststoornissen.....	18
Diagnostiek.....	18
Behandeling.....	18
Obsessieve-compulsieve en verwante stoornissen.....	18
Behandeling.....	18
Middelengerelateerde en verslavingsproblematiek.....	18

Diagnostiek.....	19
Behandeling en begeleiding.....	19
Persoonlijkheidsstoornissen	19
Behandeling	19
Posttraumatische stressstoornis (PTSS) en trauma	20
Diagnostiek.....	20
Behandeling	20
Hechtingsstoornis/problematische gehechtheid.....	20
Behandeling en begeleiding.....	20
Gedragstoornis	21
Behandeling	21
Forensische zorg	21
Behandeling en begeleiding.....	21

VOORAF

[Verschillende onderzoeken](#) laten zien dat alle psychische stoornissen bij zowel kinderen als volwassenen met een LVB vaker voorkomen dan bij de algemene populatie. [Onderzoek binnen de GGZ](#) laat zien dat er daar [meer patiënten zijn die op het niveau van een LVB functioneren](#) dan verwacht op basis van het aantal mensen met een LVB in de algemene bevolking.

Deze dubbele problematiek komt dus in beide zorgsectoren relatief vaak voor. Maar ondanks dat ervaren beide zorgsectoren uitdagingen om deze cliënten of patiënten zo goed mogelijk te ondersteunen. Die liggen om te beginnen op het gebied van het herkennen van een LVB in de GGZ (en daar vervolgens op aansluiten in communicatie, bejegening, diagnostiek en behandeling) en op de herkenning van psychische problematiek in de LVB-zorg.

Om het herkennen van een LVB in de GGZ en van psychische problematiek in de LVB-zorg te bevorderen, en om de handelingsverlegenheid te verminderen op het gebied van diagnostiek, begeleiding en behandeling, is dit overzicht gemaakt van (in onze optiek) belangrijke informatiebronnen die hiervoor gebruikt kunnen worden. We pretenderen niet compleet te zijn, dat is ook niet ons streven. We willen vooral die bronnen vermelden die juiste en relevante informatie verstrekken over een specifiek onderwerp.

De opgenomen informatie bestaat vooral uit links naar websites en naar publicaties die te downloaden of te bestellen zijn, maar we verwijzen ook naar e-learnings.

We richten ons in dit overzicht met name op volwassenen met een LVB en psychische problematiek. Voor informatie over jeugdigen, verwijzen we naar [Academische Werkplaats Kajak](#).

Werkwijze

Om te komen tot dit overzicht hebben we eerst een lijst samengesteld van mogelijke bronnen die we hebben gevonden op het internet en die aangedragen zijn door leden van de Kennisgroep LVB en GGZ van het Landelijk Kenniscentrum LVB en door (andere) deelnemers van het Landelijk Kenniscentrum LVB. Vervolgens is deze lijst via een internetconsultatie en vervolgens in een online bijeenkomst met deze en andere deskundigen doorgenomen en zijn de bronnen getoetst aan de hand van de [criteria correctheid, relevantie en bruikbaarheid](#). Dit overzicht is niet af en de opgenomen bronnen zullen met enige regelmaat worden gecontroleerd op relevantie en updates, maar ook worden aangevuld met nieuwe bronnen.

Leeswijzer

Dit overzicht heeft een specifieke opbouw.

Allereerst is het belangrijk dat een LVB in de GGZ herkend wordt (en andersom). Hiervoor is kennis over wat een LVB is belangrijk. Daarom start dit overzicht met een aantal bronnen over de kenmerken van een LVB. Ook staan we stil bij bronnen die aangeven hoe een LVB gesignaleerd en gediagnosticeerd kan worden en hoe vervolgens daarop kan worden aangesloten in de communicatie en bejegening. Binnen de LVB-zorg worden daarnaast specifieke ondersteunings- en/of begeleidingsmethodieken gebruikt die ook toegepast kunnen worden in de GGZ om ook daar aan te sluiten op de LVB. Een passende ondersteuning draagt bij aan het voorkomen van (ernstiger) probleemgedrag en moet daarom niet worden onderschat.

Vervolgens geven we een overzicht van bronnen die bij moeten dragen aan het herkennen van psychische problematiek binnen de LVB-zorg. Allereerst verwijzen we naar websites en documenten waarin informatie wordt gegeven over de meest voorkomende psychische problemen in het algemeen; wat daarvan de symptomen/kenmerken zijn en hoe herkenning daarvan dus kan worden bevorderd.

Daarna gaan we dieper in op het samengaan van een LVB en psychische problemen (in het algemeen, en dus niet stoornisspecifiek). Wat is er bekend over hoe deze problemen zich uiten bij mensen met een LVB, maar ook hoe kan in de diagnostiek, het diagnostisch proces en de behandeling van psychische stoornissen rekening worden gehouden met de LVB? Voor een aantal interventies is ook beschreven hoe die aangepast kunnen worden voor toepassing bij mensen met en LVB. Daarvoor linken we ook door naar relevante informatiebronnen.

Tot slot geven we voor de meest voorkomende stoornissen per stoornis aan waar informatie te vinden is over die specifieke stoornis in combinatie met een LVB. Maar ook geven we links naar specifieke diagnostische instrumenten, ondersteuningsmogelijkheden en interventies, indien die er zijn.

Tot slot

Ondanks de zorgvuldigheid die wij in acht hebben genomen om te komen tot dit overzicht, zijn wij niet verantwoordelijk voor de inhoud van de informatiebronnen waarnaar verwezen wordt (behalve van die van het Landelijk Kenniscentrum LVB). De lezer moet zelf beoordelen of hij/zij iets aan de informatie in die desbetreffende bron heeft. Tot slot, de bronnen hebben vooral betrekking op (jong)volwassenen en dus niet specifiek op kinderen en jongeren. Van veel interventies is niet aangetoond dat ze ook echt effectief zijn. Degene die een interventie gaat inzetten, moet zelf goed nagaan of die interventie ook aansluit bij het doel en de persoon waarbij het ingezet gaat worden.

Om naar een informatiebron te gaan, open de koppeling onder de [\(vetgedrukte\) onderstreepte blauwe stukken tekst](#). De meeste bronnen zijn direct te raadplegen, maar een aantal moet besteld en/of voor betaald worden. Indien dit laatste het geval is, staat dat erbij vermeld.

Onderaan de pagina staat vermeld wanneer de laatste update heeft plaatsgevonden.

Oproep

Suggesties voor aanvullingen in dit overzicht zijn welkom.

Ook als linkjes niet meer werken of als informatie niet meer actueel genoeg is, horen we dit graag.

Stuur in deze situaties een e-mail naar Jolanda Douma – j.douma@kenniscentrumlvb.nl

LICHT VERSTANDELIJKE BEPERKING (LVB)

Hieronder staan bronnen vermeld met informatie over wat een LVB is, wat daarvan de belangrijkste kenmerken zijn, hoe een LVB herkend kan worden en hoe iemand daar vervolgens op kan aansluiten in de communicatie en bejegening.

Volgens de internationale definities van de [DSM-5](#) en de [American Association on Intellectual and Developmental Disabilities \(AAIDD\)](#) wordt een LVB gekenmerkt door significante beperkingen in de cognitieve ontwikkeling en in de adaptieve vaardigheden die in de ontwikkelingsperiode ontstaan. De AAIDD specificeert dit laatste en spreekt van voor het 22^e levensjaar.

Concreet gezien gaat het wat betreft de cognitieve beperkingen om een totale IQ-score tussen de 50 en 70/75. In Nederland kunnen mensen met een IQ-score tussen de 70 en 85, en die dus niet verstandelijk beperkt zijn, maar wel (ernstige) bijkomende problemen met de adaptieve vaardigheden hebben, eveneens gebruikmaken van de zorg voor mensen met een LVB. Volgens die [praktijkdefinitie](#), die ook in dit overzicht wordt aangehouden, wordt een LVB dus gekenmerkt door een IQ-score tussen ongeveer 50-85 en significante beperkingen in de adaptieve vaardigheden.

Hieruit blijkt dat een lagere IQ-score alleen niet volstaat om te spreken van een LVB. De adaptieve vaardigheden zijn daarvoor minstens zo belangrijk. Daarnaast biedt inzicht in de adaptieve vaardigheden van iemand ook meer ingangen om de ondersteuningsbehoefte te bepalen.

Kenmerken van een LVB

[Publicatie: Jeugdigen en \(jong\)volwassenen met een licht verstandelijke beperking – Landelijk Kenniscentrum LVB](#)

In deze publicatie staan de kenmerken van een LVB vrij uitgebreid beschreven. Ook wordt ingegaan op hoe in diagnostiek en behandeling op de LVB kan worden aangesloten.

[Wat is een licht verstandelijke beperking? - Expertisepunt VB](#)

Op deze website staat informatie over wat een LVB is, maar ook hoe een LVB te herkennen, en hoe de communicatie en benadering daarop aan te sluiten.

[Kenniscbundel LVB – Doelgroep \(LVB\) - Vilans](#)

Deze website gaat in op verschillende aspecten van een LVB, waaronder een doelgroepbeschrijving.

[LVB-ers die uit balans zijn: Hoe herken je ze, hoe ga je ermee om? – Whitepaper van MEE](#)

Deze publicatie beschrijft de kenmerken van een LVB uitgebreid, waarbij ook expliciet wordt stilgestaan bij het sociaal-emotioneel functioneren van mensen met een LVB. Ook worden er handvatten geboden voor de omgang met mensen met een LVB.

Signaleren van een LVB

[Handreiking \(vroeg\)signalering van een licht verstandelijke beperking \(LVB\) en zwakbegaafdheid \(versie 2017\) – Landelijk Kenniscentrum LVB.](#)

In deze publicatie staat informatie over wat een LVB is, tips over hoe een LVB te herkennen, te screenen en te onderzoeken/diagnosticeren, inclusief links naar de instrumenten die daarvoor kunnen worden ingezet.

[Brochure Hoe herken ik mensen met een lichte verstandelijke beperking \(LVB\) – De Borg](#)

In deze brochure staan o.a. tips over hoe een LVB herkend kan worden.

[LVB – Bewustwording en herkenning - Expertisepunt VB](#)

Op deze al eerder genoemde website staat ook informatie over hoe een LVB te herkennen is.

[E-learning Herkennen van een LVB - GGZ Ecademy \(alleen voor leden\)](#)

Dit leertraject is voor iedereen (maar vooral uitvoerend medewerkers in de GGZ) die meer wil weten over wat een LVB is en hoe je een LVB kunt herkennen.

Screenen op een LVB

Een overzicht van screeningsinstrumenten staat in de [Handreiking \(vroeg\)signalering van een licht verstandelijke beperking \(LVB\) en zwakbegaafdheid \(versie 2017\) – Landelijk Kenniscentrum LVB](#).

Een aantal specifieke screeningsinstrumenten staat hieronder vermeld. De meeste brengen het niveau van zelfredzaamheid en /of adaptieve vaardigheden in beeld. Afgeraden wordt om de SRZ-P af te nemen, omdat die verouderd is en er nu recenter ontwikkelde en gevalideerde instrumenten in te zetten zijn. We eindigen met twee instrumenten die inzicht geven in de mate van zelfredzaamheid.

[SCIL – Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking \(te bestellen via Hogrefe\)](#)

SCIL is een korte screeningslijst om snel te screenen op een mogelijke LVB. In 90% wordt een LVB correct voorspeld. VGGnet heeft een [overzicht gemaakt van de stappen](#) die vervolgens (binnen de GGZ) genomen kunnen worden nadat de SCIL is afgenomen.

[ADAPT – vragenlijst voor adaptief gedrag](#)

De ADAPT is een korte observatievragenlijst om adaptieve vaardigheden van volwassenen (16+) in kaart te brengen. De ADAPT meet met 62 items (verdeeld over 8 schalen) vaardigheden die belangrijk zijn voor het (onafhankelijk) functioneren in onze maatschappij, zoals vaardigheden op het gebied van persoonlijke hygiëne, sociale contacten of het omgaan met geld en post.

[ABAS-3 Schaal voor adaptief gedrag](#)

De ABAS-3 brengt het adaptieve gedrag van kinderen en volwassenen in kaart, zoals communicatie en sociaal contact, vrijetijdsbesteding, het zorgen voor de eigen gezondheid en veiligheid, of het uitvoeren van activiteiten in een thuis- of schoolomgeving. Voor volwassenen (18-80 jaar) is er een zelfrapportagevragenlijst en een informantenrapportagevragenlijst.

Zelfredzaamheid

De Zelfredzaamheidsmatrix en de Krachtenwijzer worden vaak ingezet bij mensen met een LVB en geven inzicht in hoe zelfredzaam iemand is en in welke mate iemand ondersteuning nodig heeft.

[Zelfredzaamheidsmatrix \(ZRM\)](#)

Met de Zelfredzaamheids-Matrix (ZRM) kan de mate van zelfredzaamheid van cliënten eenvoudig en volledig worden beoordeeld.

[Krachtenwijzer](#)

De Krachtenwijzer is een digitale tool, gebaseerd op de ZRM, en geeft een gedetailleerd beeld van de zelfredzaamheid van een persoon op verschillende levensgebieden. Op basis daarvan kan samen doelgerichte en passende ondersteuning worden ingezet.

Communicatie en benadering/bejegening aanpassen aan een LVB

Aan het uiterlijk van iemand is vaak niet te zien dat iemand functioneert op het niveau van een LVB. Daardoor worden mensen met een LVB nogal eens op een hoger niveau ingeschat en aangesproken (van weten, kunnen en aankunnen) dan waartoe ze werkelijk in staat zijn. Ze worden dan overvraagd, wat kan leiden tot stress, wat (zeker als het vaak en langdurig voorkomt) vervolgens weer kan leiden tot allerlei emotionele problemen en gedragsproblemen. Naast het herkennen van een LVB is het dus ook belangrijk om in de communicatie en bejegening rekening te houden met een LVB. In deze paragraaf linken we naar bronnen die daar concrete aanbevelingen voor doen.

[Communicatie en benadering - Expertisepunt VB](#)

Deze al eerder genoemde website besteedt op deze subpagina aandacht aan hoe communicatie en benadering op een LVB aangesloten kunnen worden.

[Factsheet Eenvoudige taal voor laaggeletterden – Stichting lezen en schrijven](#)

In deze factsheet van de website van de Stichting Lezen en Schrijven staan tips om in eenvoudige taal te schrijven.

[Taal voor allemaal](#)

Taal voor allemaal (Tva) maakt informatie voor iedereen passend: zoveel mogelijk mensen begrijpen de boodschap én voelen zich aangesproken door de vormgeving. Ze bieden o.a. workshops aan, maar ook [boekjes](#), zoals een [boekje Schrijven in Tva](#) - bedoeld voor mensen met zeer lage taalvaardigheden en een [boekje Schrijven in Tva+](#) - bedoeld voor mensen met lage taalvaardigheden.

[Handreiking begeleiden van ouders met een LVB en multiproblematiek](#)

In hoofdstuk 3 van deze handreiking staan tips om in de communicatie aan te sluiten op de LVB. In hoofdstuk 2 (p. 28) staat beschreven welke aspecten belangrijk zijn in de houding van een professional (in deze publicatie, de gezinsbegeleider) om tot een goede en constructieve (werk)relatie met iemand met een LVB te komen.

[E-learning Omgaan met cliënten met een LVB - GGZ Ecademy \(alleen voor leden\)](#)

Dit leertraject is voor iedereen (maar vooral uitvoerend medewerkers in de GGZ) die meer wil weten over hoe om in de omgang aan te sluiten op een LVB en waar rekening mee moet worden gehouden.

[E-learning Grondhouding t.o.v. cliënten met een LVB - GGZ Ecademy \(alleen voor leden\)](#)

Dit leertraject biedt een verdieping op de e-learnings over het herkennen van en omgaan met cliënten met een LVB. Het beoogt professionals te helpen om een juiste grondhouding aan te nemen wanneer gewerkt wordt met cliënten met een LVB.

Aansluiten op de sociaal-emotionele ontwikkeling

Voor een goede ondersteuning van een persoon met een LVB is het ook belangrijk dat aangesloten wordt op zijn/haar niveau van sociaal-emotionele ontwikkeling, om overvraging op het gebied van aankunnen te voorkomen. Hieronder besteden we aandacht aan wat de sociaal-emotionele ontwikkeling is, hoe het in kaart kan worden gebracht en hoe de ondersteuning daarop kan aansluiten.

[Handboek emotionele ontwikkeling en verstandelijke beperking \(te bestellen, maar klik hier voor de inhoudsopgave en hoofdstuk 1\)](#)

Dit boek gaat in op de theoretische kaders van emotionele ontwikkeling en op de diagnostiek en ondersteuning.

Bronnen over sociaal-emotionele ontwikkeling

In onderstaande publicaties staat beschreven wat de sociaal-emotionele ontwikkeling is, uit welke fasen het bestaat en welke begeleidingsstijl bij welke fase past.

[Proefschrift Emotionele ontwikkeling bij personen met een verstandelijke beperking: onderzoek naar de Schaal voor Emotionele Ontwikkeling en een aansluitende coachingsmethodiek](#)

Proefschrift van Filip Morisse (Universiteit Gent) uit 2021 over o.a. de theoretische onderbouwing van het construct emotionele ontwikkeling, ontwikkeling en validering van de SEO-R2 en een coachingsmethodiek.

[Sociaal-emotionele ontwikkeling: Omschrijving fasen en bijbehorende begeleidingsstijl](#)

In deze publicatie uit 2008 staat een omschrijving van de verschillende fasen van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Uitgangspunt daarbij is de fasen zoals beschreven Došen.

[Artikel: Emotionele ontwikkeling en verstandelijke beperking vanuit ontwikkelingsdynamisch perspectief: State of the art.](#)

Dit artikel uit 2019 brengt een overzicht van de meest recente ontwikkelingsdynamische inzichten over de verbinding tussen verstandelijke beperking en emotionele ontwikkeling. Het gaat o.a. in op de definiëring van een aantal concepten en op assessment/diagnostiek en ondersteuning.

[LVB-ers die uit balans zijn: Hoe herken je ze, hoe ga je ermee om? – Whitepaper van MEE](#)

In deze publicatie wordt expliciet stilgestaan bij het sociaal-emotioneel functioneren van mensen met een LVB. Ook worden er handvatten geboden voor de omgang met mensen met een LVB.

Meetinstrumenten

Onderstaande twee instrumenten kunnen ingezet worden om de sociaal-emotionele ontwikkeling in kaart te brengen.

[SEO-R2 Schaal voor het in kaart brengen van de Emotionele ontwikkeling van mensen met een verstandelijke beperking – Revised \(2017\).](#)

Dit instrument beoogt de emotionele ontwikkeling in te schalen van mensen met een verstandelijke beperking. De basis is de 'normale' emotionele ontwikkeling tussen 0-12 jaar.

[ESSEON-R Schaal voor het sociaal-emotioneel ontwikkelingsniveau \(2014\)](#)

Met dit instrument kan het sociaal-emotionele ontwikkelingsniveau in kaart worden gebracht bij kinderen en volwassenen met een ontwikkelingsleeftijd van 0 tot 14 jaar.

Methoden voor een positieve alledaagse ondersteuning/begeleiding

Een positieve alledaagse ondersteuning en/of begeleiding (of een goed pedagogisch klimaat) is niet alleen een voorwaarde voor een succesvolle behandeling, maar ook om emotionele en gedragsproblemen te voorkomen of te verminderen. Als iemand zich niet veilig en op zijn gemak voelt, zal dat negatieve gevolgen hebben voor zijn welbevinden.

Een positieve ondersteuning/begeleiding wordt bevorderd door in de communicatie en bejegening aan te sluiten op de LVB en op het niveau van de sociaal-emotionele ontwikkeling (zie hiervoor).

Daarnaast is er een aantal methoden dat bij mensen met een (L)Vb in de praktijk wordt ingezet. In het [Handboek verstandelijke beperking – vijfentwintig succesvolle methoden \(te bestellen\)](#) staan 25 methoden die kunnen worden ingezet bij mensen met een verstandelijke beperking. Een aantal daarvan is gericht op de alledaagse ondersteuning of begeleiding van mensen met een LVB en wordt vaak ingezet. Die geven we hieronder apart weer met links naar meer informatie over die methode.

NB. Informatie over de effectiviteit van een methode is echter niet altijd bekend. Voordat een methode wordt ingezet, adviseren we daarom dat een behandelaar zich eerst goed verdiept in de methode en wat bekend is over effectiviteit.

Oplossingsgericht werken

Oplossingsgericht werken is niet specifiek ontwikkeld voor mensen met een LVB, maar wordt breder ingezet. Het focust op oplossingen en niet op problemen, schept optimisme, hoop en een positief toekomstperspectief voor de cliënt. Het draagt bij aan een goede samenwerking tussen cliënt en professional. Het maakt gebruik van de aanwezige hulpbronnen en mogelijkheden van de cliënt. Die kracht wordt ingezet om een verandering te laten plaatsvinden in de richting die de cliënt wenst.

Algemene informatie over oplossingsgericht werken

Op deze drie websites is algemene informatie te vinden over oplossingsgericht werken.

[Website Institute for solution-focused therapy \(Engelstalig – algemeen\)](#)

Op de website van Movisie staat [methodebeschrijving voor professionals in het sociaal werk](#).

Ook op de website van het Nederlands Jeugdinstituut staat een [methodebeschrijving Oplossingsgericht werken](#).

Oplossingsgericht werken en LVB

[Handboek oplossingsgericht werken met licht verstandelijk beperkte cliënten \(te bestellen\)](#)

Dit handboek is gericht op ondersteuning aan cliënten met een LVB.

Daarnaast is er nog het boek [De oplossingsgerichte begeleider \(te bestellen\)](#) die bedoeld is voor begeleiders van cliënten met een LVB.

Gentle teaching

Bij Gentle Teaching ligt het accent niet op het afleren van 'ongewenst gedrag', maar op het ontwikkelen van onvoorwaardelijke relaties. Als de relatie met iemand met een (L)VVB goed en onvoorwaardelijk is, kunnen we hem op een veilige en liefdevolle manier helpen problemen op te lossen zonder dat dat voor hemzelf of de omgeving schadelijk is.

Op de website <https://www.gentleteaching.nl> wordt meer informatie over deze methode gegeven.

In de databank Interventies met geschikte interventies voor o.a. de gehandicaptenzorg staat ook een [beschrijving van Gentle teaching](#).

Triple-C

Triple-C is een visie en een methodiek voor de begeleiding en behandeling van mensen met een (verstandelijke) beperking, die daarnaast gedragsproblemen of psychische problemen hebben. De drie C's van Triple-C staan voor Cliënt, Coach en Competentie. Coaches (begeleiders) ondersteunen cliënten door op basis van een onvoorwaardelijke ondersteuningsrelatie samen competenties op te bouwen. Op de [website van ASVZ staat meer informatie over Triple-C](#), waaronder links naar verschillende publicaties en downloads.

Motiverende gespreksvoering

Motiverende Gespreksvoering (MGV) wordt door de grondleggers, Miller en Rollnick, gedefinieerd als een op samenwerking gerichte gespreksstijl die iemands eigen motivatie en bereidheid tot verandering versterkt. Het gaat om de intrinsieke motivatie van de persoon zelf. Klik hier voor een [samenvatting van MGV](#). In onderstaande bronnen wordt verder uiteengezet wat MGV is en hoe het kan worden ingezet bij mensen met een LVB.

[Artikel - Motiverende gespreksvoering bij mensen met een lichte verstandelijke beperking](#) (Frielink et al. (2014), Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk, 53(2), 36-48.)

[Artikel Effectiviteit van een training motiverende gespreksvoering voor begeleiders van mensen met een licht verstandelijke beperking en ernstige gedragsproblemen: Een pilotstudie](#) (De Jonge et al. (2016). Directieve Therapie, 36(3), 220-235.)

[Artikel Hulpverlening en motivatie bij \(jong\)volwassenen functionerend op licht verstandelijk beperkt niveau](#) (Van Diggelen & Van der Hout (2015). Onderzoek & Praktijk, 15(2), 18-26).

[Leertraject motiverende gespreksvoering bij cliënten met een LVB - GGZ Ecademy \(alleen voor leden\)](#)

Andere bronnen over LVB

In onderstaande bronnen (boeken en websites) worden veel verschillende aspecten van een LVB beschreven. De specifieke aspecten (kenmerken LVB etc.) die hiervoor zijn genoemd, zijn daar vaak onderdeel van. Maar omdat deze bronnen veel meer dan dat omvatten, staan ze hier onder de noemer 'andere bron'.

[Boek: Kompas Licht Verstandelijke Beperking \(opvolger van de Kleine Gids over LVB\) – te bestellen](#)

Dit boek uit 2016 beschrijft uit wat een LVB is, wat de kenmerken en mogelijke oorzaken ervan zijn, maar gaat ook in op bijkomende problematiek, en hoe ondersteuning te bieden aan mensen met een LVB.

[Boek: Vakwerk! Handboek begeleiders 24-uurs-zorg die werken met cliënten met een lichte verstandelijke beperking en ernstige gedragsstoornissen en/of psychiatrische aandoeningen](#)

Dit boek uit 2013 biedt een overzicht van alle facetten waarmee de begeleiders van deze cliënten te maken hebben. Het gaat om cliënten die een tijdelijke behandeling krijgen in één van de instellingen van De Borg, die langdurig verblijven in een instelling voor verstandelijk gehandicapten of in een justitiële inrichting, die in de GGZ worden behandeld of die thuis- of dakloos zijn.

[Website: Expertisenetwerk LVB in Amsterdam](#)

[Website: Kennisplein Gehandicaptensector – themapagina Licht verstandelijke beperking](#)

[Leertrajecten GGZ Ecademy over LVB \(Alleen voor leden\)](#)

In dit 'thema-overzicht LVB' staan allerlei (links) naar producten rondom LVB, waaronder de eerder genoemde e-learningmodules, maar ook over motiverende gespreksvoering en middelengebruik.

[VGN Academie over LVB \(Alleen voor leden van de VGN\)](#)

Mensen met zwakbegaafdheid(ZB)/LVB hebben zo'n 30-40 % meer kans op psychische stoornissen dan normaal begaafde personen. Voor degenen die op LVB-ZB-niveau functioneren gelden grotendeels dezelfde diagnostische criteria van psychische stoornissen als voor normaal begaafde personen, zoals staan beschreven in de [DSM-5](#). Maar soms, en zeker wanneer iemand op een lager niveau functioneert, zijn er mogelijk ook andere symptomen die kunnen wijzen op een bepaalde stoornis. Daar komen we in het volgende [hoofdstuk \(Psychische problemen bij mensen met een LVB\)](#) op terug.

Voor het herkennen van psychische problematiek bij mensen met een LVB is kennis over deze stoornissen, zoals beschreven in de DSM-5, belangrijk. In dit hoofdstuk verwijzen we daarom naar bronnen die informatie geven over de kenmerken, criteria en/of symptomen van verschillende psychische stoornissen zoals die voor mensen in het algemeen gelden.

[Website: GGZ Standaarden - kwaliteitsstandaarden](#)

Op deze pagina staan links naar kwaliteitsstandaarden over verschillende psychische problemen of stoornissen. Per stoornis, zoals [ADHD](#), [depressieve stoornissen](#) en [psychose](#) staat o.a. beschreven wat de kenmerken of symptomen daarvan zijn, mogelijke oorzaken, mogelijkheden voor diagnostiek en behandeling. Ze zijn gemaakt door patiënten, hun naasten en professionals en erkend door beroeps- en patiëntenorganisaties.

[Handboek voor de classificatie van psychische stoornissen \(DSM-5\) te bestellen](#)

Dit handboek uit 2013 bevat de actuele classificatie van de meest voorkomende tot de zeldzaamste stoornissen, met alle bijbehorende criteria. De DSM-5 is de opvolger van de DSM-IV(-TR).

[Boek: Alles over psychische stoornissen](#)

Deze publicatie uit 2016 bevat informatie over psychische aandoeningen, opgeschreven in begrijpelijke taal. Het boek is bedoeld voor patiënten en naastbetrokkenen en geeft informatie over wat een aandoening inhoudt, welke symptomen erbij horen en wat de behandelopties zijn. Het boek volgt de indeling van de DSM-5.

[Thema-overzicht van online leertrajecten van GGZ Ecademy over verschillende stoornissen \(alleen voor leden\)](#)

Over het algemeen geldt dat de kenmerken van psychische stoornissen ook gezien worden bij mensen met een LVB. Maar hoe lager het niveau van functioneren, hoe groter de kans op een atypische presentatie van een psychische stoornis. De bronnen in het eerste deel van dit hoofdstuk geven daar informatie over.

Daarnaast vraagt een LVB ook aanpassingen aan het diagnostisch onderzoek en de behandeling. Daaraan besteden we, in meer algemene zin, ook aandacht.

Informatie over specifieke stoornissen bij mensen met een LVB, wat daarover bekend is, en eventuele diagnostische instrumenten en behandeling staan in het [volgende hoofdstuk](#).

Informatie over psychische problemen bij mensen met een LVB

Onderstaande bronnen geven informatie over psychische stoornissen bij mensen met een LVB.

[Generieke Module 'Psychische stoornissen en zwakbegaafdheid \(ZB\) of licht verstandelijke beperking \(LVB\)'](#) - ook verkrijgbaar als [pdf-bestand](#). De generieke module geeft tips en handreikingen hoe je deze patiënten met een LVB in de GGZ zelf de juiste zorg kan bieden. Het dient als onderlegger bij GGZ Standaarden die in het [vorige hoofdstuk](#) zijn genoemd. In deze Generieke module zit ook een uitgebreide [literatuurlijst](#) waar meer informatie te vinden is.

[Diagnostic Manual--Intellectual Disability 2 \(DM-ID-2\): A Textbook of Diagnosis of Mental Disorders in Persons with Intellectual Disability](#) – te bestellen. To download Chapter 1 for free, [click here](#).

Deze Engelstalige publicatie uit 2017 beschrijft o.a. de kenmerken van verschillende psychische stoornissen en hoe die zich kunnen uiten bij mensen met een verstandelijke beperking. Het is gebaseerd op de DSM-5. Let op: dit gaat niet alleen over LVB, maar ook over lagere niveaus van verstandelijk functioneren.

[Boek: Verstandelijke beperking en psychiatrie: Een neurowetenschappelijk perspectief](#) – te bestellen

Dit boek uit 2019 brengt de neurobiologische correlaten van gedragsproblemen en psychische symptomen bij mensen met een verstandelijke beperking in kaart. Daardoor kunnen de differentiaaldiagnostiek en het antwoord op de hulpvragen er nog verder op vooruitgaan, zowel op psychiatrisch, psychofarmacologisch, agogisch, psychologisch als psychotherapeutisch vlak

[Tijdschrift voor Psychiatrie - Themanummer over psychiatrie en lage begaafdheid](#)

In dit themanummer uit 2019 staan verschillende artikelen, zowel meer inleidend als meer verdiepend, over psychiatrische problematiek bij mensen met een LVB (lage begaafdheid). De losse artikelen zijn te downloaden via links op de website.

[Mental health problems in people with learning disabilities: prevention, assessment and management \(Engelstalig\)](#)

This 2016 NICE guideline covers preventing, assessing and managing mental health problems in people with learning disabilities in all settings (including health, social care, education, and forensic and criminal justice). It aims to improve assessment and support for mental health conditions, and help people with learning disabilities and their families and carers to be involved in their care.

Let op: dit gaat niet alleen over LVB, maar ook over lagere niveaus van verstandelijk functioneren.

[Handboek Psychiatrie en lichte verstandelijke beperking](#) - te bestellen

In dit handboek uit 2016 staat voor veel psychiatrische problemen uiteengezet wat daarover bekend is bij mensen met een LVB ten aanzien van o.a. prevalentie, diagnostiek en behandeling.

Boek: Psychische stoornissen, probleemgedrag en verstandelijke beperking een integratieve benadering bij kinderen en volwassenen – te bestellen

Deze publicatie uit 2014 beschrijft o.a. de kenmerken van verschillende psychische stoornissen bij mensen met een verstandelijke beperking en de mogelijkheden voor diagnostisch onderzoek en behandeling. Dit boek gaat ook over lagere niveaus van verstandelijk functioneren dan LVB.

Boek: Evidence-Based Practice and Intellectual Disabilities – te bestellen

This book (2014) responds to the recent increased focus on, and need for, the use of evidence-based practice (EBP) in treating intellectual disabilities. It provides clinical guidelines based on the strength of evidence of treatments for a given problematic behavioral topography or disorder

Themanetwerk LVB en EPA van het Actieplatform Herstel voor iedereen

Dit themanetwerk zet zich in om bij de zorg voor mensen met een ernstige psychiatrische aandoening meer aandacht te besteden aan een LVB. Er staan links naar meer informatie.

Folder/handreiking LVB & Psychiatrie

In deze handreiking van VGGNet worden 9 thema's besproken rondom diagnostiek en behandeling van mensen met een LVB binnen de algemene psychiatrie, waaronder bejegening, communicatie en ontwikkelgericht kijken en werken.

CCE - Leren van casussen

Bij vastgelopen situaties, waarbij sprake is van ernstig probleemgedrag, waaronder psychische problemen, zet het CCE tijdens consultaties externe deskundigen in om nieuw perspectief te bieden. Op deze pagina staan casussen over verschillende probleemgebieden, waaronder psychische stoornissen/problematiek, veelal in combinatie met een verstandelijke beperking. Elke casus wordt systematisch geanalyseerd: wat was het probleem en hoe werd dat probleem aangepakt? Een direct betrokkene vertelt over de probleemsituatie, de interventies, de resultaten en de geleerde lessen.

Diagnostisch onderzoek bij mensen met een LVB

Goede behandeling van psychische stoornissen begint bij goede diagnostiek. Daarbij is het belangrijk dat de diagnostiek zich niet alleen richt op classificeren op basis van de DSM-5 (het labelen van gedrag). Er moet ook, of vooral ook, aandacht zijn voor de mogelijke verklaringen, oorzaken en instandhoudende factoren. Goede diagnostiek is gericht op beeldvorming van het gedrag.

Het afnemen van een hetero-anamnese, observatie, context-/milieu-onderzoek en niveau van premorbide functioneren zijn belangrijke aspecten in het diagnostische proces. Het is (daarnaast) belangrijk aandacht te hebben voor co-morbide somatische problemen, inclusief genetische afwijkingen die relatief vaak voorkomen bij deze doelgroep. Voor diagnostiek en goede behandeling is het betrekken van een psychiater, liefst met ervaring en expertise van de doelgroep, wenselijk.

Multidisciplinaire richtlijn probleemgedrag bij volwassenen met een verstandelijke beperking

Module 1 van deze richtlijn uit 2019 beschrijft uitvoerig hoe geïntegreerde diagnostiek en beeldvorming bij probleemgedrag van volwassenen met een verstandelijke beperking eruit zou moeten zien. Let op: mensen met zwakbegaafdheid vallen buiten het bestek van de richtlijn. Hoewel de aanbevelingen en interventies in de richtlijn ook passend kunnen zijn voor (een deel van) deze groepen, mag hier niet standaard van uitgegaan worden.

Artikel: Diagnostiek van psychiatrische stoornissen bij mensen met een (zeer) lichte verstandelijke beperking

(Wieland et al. (2014), Tijdschrift voor Psychiatrie, 56(7), 463-470)

Dit artikel beschrijft aandachtspunten in de diagnostiek en differentiaaldiagnostiek van psychiatrische stoornissen bij mensen met zwakbegaafdheid of een lichte verstandelijke beperking.

Richtlijn Diagnostisch Onderzoek LVB – te bestellen

Er zijn maar weinig diagnostische instrumenten ontwikkeld om psychische problemen bij mensen met een LVB in kaart te brengen. Veelal worden (daarom) instrumenten ingezet die voor normaal begaafde mensen ontwikkeld zijn. Afname daarvan kan bemoeilijkt worden door de LVB. Deze richtlijn beschrijft hoe op de kenmerken van een LVB kan worden aangesloten in diagnostisch onderzoek en in de ontwikkeling van diagnostische instrumenten. Het geeft geen overzicht van mogelijk in te zetten diagnostische instrumenten, maar het biedt een overzicht van hoe diagnostische instrumenten bij mensen met een LVB betrouwbaar(der) kunnen worden afgenomen.

De volgende links verwijzen naar (wel te downloaden) publicaties/artikelen die over deze richtlijn gaan: [Jeugdigen en \(jong\) volwassenen met een licht verstandelijke beperking](#), een artikel in [het kenniskatern van Markant](#) en een [artikel in Onderzoek & Praktijk](#).

Website (Engelstalig): Classification and Assessment of Psychiatric Disorders in Adults with Intellectual Disabilities

There are several types of classifications and assessments that may be useful when working with people with intellectual disabilities. Op deze website wordt uiteengezet waar allemaal rekening mee gehouden moet worden als er diagnostisch onderzoek wordt gedaan (naar o.a. psychische problemen) bij mensen met een (L)VVB.

Health of the Nation Outcome Scales for People with Learning Disabilities (HoNOS-LD)

De HoNOS-LD is een observatieschaal voor mensen met leerstoornissen en geestelijke gezondheidsproblemen. De uitkomst geeft weer hoe het geestelijk en sociaal functioneren van een cliënt in de GGZ op een bepaald ogenblik is. [Klik hier voor de Engelstalige score sheet](#) en hier voor een [Engelstalig onderzoeksartikel](#).

Overzicht van diagnostische instrumenten om in te zetten bij mensen met een LVB

Onderstaande bronnen geven een overzicht van diagnostische instrumenten die specifiek ontwikkeld zijn voor afname bij mensen met een LVB of die bij deze doelgroep kunnen worden ingezet om zicht te krijgen op verschillende functiegebieden.

Inventarisatie Diagnostiek bij LVB

Twee werkgroepen van de Task Force Licht Verstandelijk Beperkten (TF LVB) binnen de forensische zorg hebben in 2013 informatie verzameld over verschillende diagnostische en risicotaxatie-instrumenten in binnen- en buitenland die ingezet kunnen worden bij mensen met een LVB. Er wordt ook aandacht besteed aan diagnostische instrumenten voor psychische problemen.

Handboek psychodiagnostiek en beperkte begaafdheid classificatie, test- en schaalgebruik - te bestellen

Dit handboek uit 2014 is het standaardcompendium voor de gedragswetenschapper die diagnostiek verricht bij mensen met een verstandelijke beperking. De bruikbaarheid en toepasbaarheid van vele diagnostische instrumenten in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking worden in deze uitgave uitgebreid besproken.

Behandeling

Voordat een behandeling kan gaan starten, is het belangrijk dat iemand zijn LVB geaccepteerd heeft. Onderstaande psycho-educatiemodule is daarvoor bedoeld.

Weet wat je Kan – psycho-educatiemodule over LVB voor cliënten met een LVB

‘Weet wat je kan’ is een psycho-educatiemodule voor cliënten met een LVB en hun naasten. De module is bedoeld om het onderwerp ‘beperking’ bespreekbaar te maken. Daarbij gaat het niet om IQ-getallen en tekortkomingen, maar om lastige situaties en manieren om daarmee om te gaan. Er wordt ook aandacht besteed aan de sterke kanten van de cliënt vanuit het motto ‘richt je op de dingen waar je goed in bent en vraag hulp bij de dingen die je niet goed afgaan’.

Psychotherapie of medicijnen zijn bij deze doelgroep even effectief als bij mensen zonder een LVB, mits er rekening wordt gehouden met de mogelijkheden van de cliënt/patiënt. Dat betekent dat de behandelaar geprotocolleerd maatwerk biedt: men volgt de eerder genoemde [GGZ-kwaliteitsstandaarden](#) en past die aan aan de situatie en kenmerken van de LVB van de patiënt. Hoe die aanpassingen eruit kunnen zien, staat beschreven in onderstaande publicaties.

[Richtlijn Effectieve Interventies LVB](#)

Deze richtlijn beschrijft hoe op de kenmerken van een LVB aangesloten kan worden voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een LVB. De meeste aanbevelingen zijn echter ook van toepassing op volwassenen met een LVB.

[Toolkit aandachtspunten aanpassingen interventies bij patiënten met LVB in de \(ambulante\) GGZ](#)

In deze toolkit van Ingeborg Berger staan aandachtspunten, aanpassingen en interventies die ingezet kunnen worden in de behandeling van patiënten met LVB in de GGZ. Deze toolkit is ontwikkeld voor de FACT-teams van Bavo Europort, maar kan breder worden ingezet. In [dit artikel](#) staat vergelijkbare informatie.

[Boek - Behandeling van patiënten met een laag IQ in de GGZ beperkt begrepen – te bestellen](#)

Dit boek uit 2017 helpt professionals in de GGZ bij de bejegening, communicatie, diagnostiek en behandeling van patiënten met een laag IQ.

[Handreiking Psychofarmaca bij jeugdigen en jongvolwassenen met een LVB en psychische stoornissen – Academische Werkplaats Kajak](#)

De handreiking is een aanvulling op de reguliere richtlijnen voor psychofarmaca zoals het [Farmacotherapeutisch Kompas](#). De handreiking is bedoeld voor (para)medici die werken met kinderen, jongeren en jongvolwassenen met een LVB.

[Gedragsanalyse en -therapie bij mensen met een verstandelijke beperking](#)

Dit boek uit 2016 gaat over probleemgedrag bij mensen met een verstandelijke beperking. Het biedt een model voor functionele analyse en behandeling van probleemgedrag. Ook wordt aangegeven onder welke voorwaarden een behandeling met succes kan worden uitgevoerd en op welke manieren de effectiviteit van een behandeling kan worden geëvalueerd.

Behandelvormen ontwikkeld/aangepast voor mensen met een LVB – stoornis-specifiek

Er zijn ook behandelvormen specifiek ontwikkeld voor of aangepast aan mensen met een LVB of er is voor bepaalde behandelvormen uiteengezet hoe daarvoor rekening kan worden gehouden met een LVB. Hieronder geven we een overzicht van een aantal behandelvormen. Deze richten zich niet op een specifieke stoornis. Behandelingen voor mensen met een LVB die wel op een specifieke stoornis gericht zijn, staan vermeld in het [hoofdstuk Specifieke stoornissen](#).

We geven hieronder zowel links naar complete modules als links naar publicaties waar behandelvormen (al dan niet gecombineerd met effectonderzoek) worden besproken.

Informatie over de effectiviteit van een module of behandelvorm is echter niet altijd bekend. Voordat een behandelvorm of interventie wordt ingezet, adviseren we daarom dat een behandelaar zich eerst goed verdiept in de behandelvorm en wat bekend is over effectiviteit en in de mate waarin een interventie ook echt aansluit op het doel en de specifieke eigenschappen van een cliënt/patiënt.

[Psychological therapies and people who have intellectual disabilities \(Engelstalig\) - tegen vergoeding te downloaden](#)

The purpose of this report on psychological therapies and people who have intellectual disabilities is to inform professionals, managers, commissioners, carers and service users as to what is available, what intervention may best help with, and what the likely outcomes are.

[Handboek Psychiatrie en lichte verstandelijke beperking - te bestellen](#)

In deel IV van dit handboek uit 2016 staan verschillende behandelvormen beschreven, waaronder CGT, EMDR, en Vaktherapie.

[Psychological Therapies for Adults with Intellectual Disabilities – te bestellen](#)

This book (2013) offers key information on the nature and prevalence of psychological and mental health problems, the delivery of treatment approaches, and the effectiveness of treatment. It offers a detailed guide to available therapies for adults with intellectual disabilities, also for specific problems.

Cognitieve Gedragstherapie

Er zijn meerdere informatiebronnen over het inzetten van CGT bij mensen met een LVB. We noemen er hieronder een aantal die grotendeels vrij toegankelijk zijn.

[Handreiking over CGT bij jeugdigen met een LVB – Academische Werkplaats Kajak](#)

Deze handreiking gaat onder andere in op het belang van een goede indicatiestelling, de minimale voorwaarden om van CGT te profiteren, de aanpassingen die nodig zijn in de behandeling van cliënten met een LVB en het belang van een integrale benadering, waarbij de jeugdige, de ouders en het systeem betrokken zijn. Het [Stappenplan CGT bij jeugdigen met een LVB](#) geeft een overzicht van de stappen: 1. Diagnostiek en indicatiestelling; 2. Aanpassingen CGT bij jeugdigen met een LVB; 3. Monitoring en stoppen met de behandeling; en 4. Alternatieven. Verder wordt een overzicht gegeven van beschikbare werkboeken CGT, geordend naar psychische problematiek, leeftijd en effectiviteit en zijn er directe links naar websites voor meer informatie. Ook al is deze handreiking gericht op jeugdigen, veel van de informatie zal ook relevant of bruikbaar zijn voor volwassenen.

[Webpagina over CGT bij VB](#)

Het betreft hier een deel van de website voor cognitief gedragstherapeuten (VGCT).

[Behandelmodules 2018 van GGZ Rivierduinen Kristal](#)

Door GGZ Rivierduinen Kristal, met subsidie van het Nuts Ohra fonds, zijn verschillende behandelmodules ontwikkeld voor de behandeling van mensen met psychische problematiek en zwakbegaafdheid of een licht verstandelijke beperking. Een aantal van de modules richt zich op een specifieke stoornis. Die staan in het volgende hoofdstuk weergegeven. Onderstaande behandelmodules zijn breder inzetbaar:

handleiding **controle over emoties** + werkboek voor de patiënt

handleiding **denken, voelen en doen** + werkboek voor de patiënt

handleiding **verbeter je zelfbeeld** + werkboek voor de patiënt

[Artikel: Mindfulness voor volwassenen met een licht verstandelijke beperking](#) (Punt et al. (2016), Directieve Therapie, 36(3), 184-203)

Vaktherapie

Vaktherapeutische interventies worden steeds vaker ingezet bij mensen met een LVB en bijkomende (psychische) problemen. Hieronder linken we naar een aantal websites met meer informatie over deze behandelvormen.

In de eerder genoemde [generieke module psychische stoornissen en zwakbegaafdheid of LVB gaat een paragraaf over vaktherapie](#).

Meer uitleg over vaktherapie in algemene zin is te vinden in de [GGZ standaard Vaktherapie](#).

Specifieke vormen van vaktherapie bij mensen met een LVB

[Artikel: Psychomotorische therapie bij mensen met een licht verstandelijke beperking en problemen met emotie- en agressieregulatie](#) (Bellemans et al. (2016), Directieve Therapie, 36(3), 148-168)

[Artikel: Muziektherapie en emotieregulatie: Een pilotstudie bij forensische patiënten met een licht verstandelijke beperking](#) (De Witte (2014), Tijdschrift voor Vaktherapie, 10(3), 13-21)

Naast de meer algemene informatie over psychische problemen en over diagnostiek en behandeling, zijn er voor bepaalde specifieke stoornissen ook bronnen over die stoornis in combinatie met een LVB en op het gebied van diagnostiek en behandeling (en begeleiding).

Indien wij weten over informatie over een specifieke stoornis bij mensen met een LVB, geven we die hieronder weer. Dit doen we apart per stoornis. Indien er ook nog diagnostische instrumenten en/of behandelingen ontwikkeld zijn voor die stoornis voor mensen met een LVB, en bij ons bekend, geven we die ook weer. Dat geldt ook voor specifieke begeleidingsmethoden (en psycho-educatie-materiaal). Het betreft hier echter een gebied dat nog volop in ontwikkeling is en waar hopelijk snel nog meer over te melden is. Aanvullingen zijn welkom!

Alle specifieke stoornissen in combinatie met een LVB staan ook beschreven in deze publicaties:

[Handboek Psychiatrie en lichte verstandelijke beperking \(2016\)](#) - **te bestellen**

[Diagnostic Manual--Intellectual Disability 2 \(DM-ID-2\): A Textbook of Diagnosis of Mental Disorders in Persons with Intellectual Disability \(2017\)](#) – **te bestellen**. To download Chapter 1 for free, [click here](#)

Autismespectrumstoornis

[Themapagina Autisme op het Kennisplein Gehandicaptensector](#)

Psychotische stoornissen

Behandeling

GGZ Rivierduinen Kristal heeft een [behandelmodule psycho-educatie psychose](#) ontwikkeld speciaal voor patiënten met een LVB.

Depressieve-stemmingsstoornissen

Diagnostiek

[Angst, Depressie En Stemming Schaal \(ADESS\) voor mensen met een verstandelijke beperking](#)

De ADESS is de Nederlandse vertaling van de Anxiety, Depression And Mood Scale. Het is een proxy-meetinstrument, waarmee je depressie en angst bij volwassenen met een verstandelijke beperking in kaart brengt. Klik hier voor de [Handleiding Angst Depressie en Stemming schaal](#) en klik hier voor het [ADESS scoreformulier](#)

Behandeling

[Behandelmodules 2018](#) van GGZ Rivierduinen Kristal - Handleiding **CGT bij depressie** + werkboek voor de patiënt.

[Cognitive Behaviour Therapy \(CBT\) for People with Mild Intellectual Disability and Mood Disorders – boek en werkbladen \(2012 - Engelstalig\)](#)

The CBT manual describes the session contents step-by-step and provides general information (e.g. communication tips) that can be used when treating a person with mild to moderate learning disability and mood disorders with CBT. The manual is accompanied by worksheets and related materials to be used during the session or at home.

[Mijn Levensverhaal](#) (voorheen [Wie ben ik?](#))

De levensverhalen-interventie is bedoeld voor het verminderen van depressieve en trauma-gerelateerde klachten en het bevorderen van het welbevinden bij personen met LVB. Levens-gebeurtenissen staan centraal en krijgen een plek in de persoonlijke levenslijn.

Angststoornissen

Diagnostiek

[Module Diagnostiek van Angst en Gedragsproblemen - Multidimensionele diagnostiek van angst en angstgerelateerde gedragsproblemen bij mensen met verstandelijke beperkingen](#)

Dit is geen specifiek meetinstrument, maar een beschrijving van diagnostiek naar o.a. angst bij mensen met VB. Deze module bestaat uit: 1) [Achtergronddocument](#), met daarin de opbouw van de module, de theorie en aanbevelingen, 2) [Het werkboek](#) met instructies ter ondersteuning van de diagnostisch activiteiten, en 3) [Invullijsten](#) voor het verwerken van de verschillende observaties die begeleiders uitvoeren.

[Glasgow Angst Schaal](#)

De Glasgow Angst Schaal voor mensen met een verstandelijke beperking (GAS-VB) is een zelfrapportage vragenlijst en bestaat uit 27 vragen. De vragen gaan over o.a. zorgen, specifieke angsten en lichamelijke verschijnselen van angst. De vragen worden op een drie-puntsschaal beantwoord (nooit, soms, altijd). [Download hier de Glasgow Angst Schaal](#).

[Angst, Depressie En Stemming Schaal \(ADESS\) voor mensen met een verstandelijke beperking](#)

De ADESS is de Nederlandse vertaling van de Anxiety, Depression And Mood Scale. Het is een proxy-meetinstrument, waarmee je depressie en angst bij volwassenen met een verstandelijke beperking in kaart brengt. Klik hier voor de [Handleiding Angst Depressie en Stemming schaal](#) en klik hier voor het [ADESS scoreformulier](#).

Behandeling

[Behandelmodules 2018 van GGZ Rivierduinen Kristal:](#)

Handleiding **omgaan met sociale angst** + werkboek voor de patiënt

Handleiding **paniekstoornis** + werkboek voor de patiënt

Obsessieve-compulsieve en verwante stoornissen

Behandeling

[Behandelmodules 2018 van GGZ Rivierduinen Kristal](#) - handleiding **CGT bij OCS** + werkboek voor de patiënt

Middelengerelateerde en verslavingsproblematiek

[Handreiking 'Middelengebruik en verslaving bij mensen met een LVB'](#)

Deze handreiking gaat in op de beschikbare methodieken en interventies voor het signaleren, bespreekbaar maken, in kaart brengen en behandelen van middelengebruik en verslavingsproblematiek bij jongeren en volwassenen met een LVB. Het bijbehorende [schema 'Beschikbare interventies LVB & verslavingsproblematiek'](#) geeft een overzicht van interventies en heeft directe links naar websites voor meer informatie.

[Kennislein Gehandicaptensector – pagina over middelengebruik en LVB](#)

Op deze webpagina staan allerlei links naar meer informatie over middelengebruik en -misbruik en mensen met een LVB.

[Leidraad LVB en middelengebruik in het vizier](#)

Deze leidraad geeft een overzicht van kennisproducten die helpen bij het begeleiden van mensen met LVB in combinatie met verslavingen, zoals alcohol- en drugsgebruik.

[Praktijkboek triple problematiek – te bestellen](#)

Dit boek uit 2020 gaat over het samengaan van psychische stoornissen, verslaving en een LVB.

[Tactus Verslavingszorg – Kennisplein over LVB](#)

Op deze themapagina over LVB staan links naar verschillende publicaties/informatiebronnen over LVB en (problematisch) middelengebruik.

Diagnostiek

[SumID-Q](#)

De SumID-Q geeft aanknopingspunten om het middelengebruik van mensen met een LVB bespreekbaar te maken. De vragenlijst selecteert eerst met beeldmateriaal welke middelen de cliënt kent, persoonlijk of bijvoorbeeld van televisie. Op basis van deze selectie wordt doorgevraagd naar kennis, attitude, omgevingsgebruik, eigen gebruik, gevolgen van gebruik en veranderingsbereidheid.

Behandeling en begeleiding

[Seeking Safety LVB \(een behandelinterventie voor patiënten met LVB, verslaving en trauma\) – in ontwikkeling](#)

Een verslaving komt zelden alleen. Vaak is er sprake van bijkomende psychische problematiek en ook traumaklachten komen vaak voor bij mensen met een verslaving. Het is belangrijk om traumaklachten en verslaving tegelijkertijd te behandelen. In Seeking Safety staat het zoeken van veiligheid centraal. Momenteel wordt deze aangepast voor mensen met een LVB.

[Programma "Ge-zonder-leven" – De Borg](#)

Dit programma gaat over omgaan met middelen en verslaving door mensen met een LVB. Er zijn verschillende behandelmodulen beschikbaar: 'Het Begin' (Motivatietraining), 'Mijn Gebruik', 'Vaardigheidstraining Omgaan met middelengebruik en verslaving' en 'Terugvalpreventie'.

[Sterker dan de kick](#)

De training Sterker dan de kick is bedoeld voor mensen met een LVB die: a) verslaafd zijn aan genotsmiddelen, gamen of internetten; of b) door het overmatig gebruik (misbruik) hiervan in de problemen komen. Het doel van de training is om mensen vanuit zichzelf te motiveren iets aan het gebruik/misbruik te doen.

[Leefstijltraining-PLUS](#)

De leefstijltraining is een vorm van cognitieve gedragstherapie voor mensen met een LVB. In de leefstijltraining wordt de cliënt gemotiveerd andere, gezondere keuzes te maken, middelengebruik en verslavingsgedrag te doorbreken en een terugval in middelengebruik te voorkomen.

[Waar bemoei ik me mee? Handreiking voor begeleiders van mensen met een LVB die alcohol of drugs gebruiken](#)

Deze handreiking gaat over de zelfbeschikking van cliënten met een LVB die alcohol of drugs gebruiken en wat dat betekent voor de zorg die ambulante begeleiders bieden. Het geeft denkwerk, tips en suggesties voor hoe met het spanningsveld zelfbeschikking en (problematisch) middelengebruik van cliënten met een LVB om te gaan in de ambulante begeleiding.

Persoonlijkheidsstoornissen

Behandeling

[Helpers & Helden](#)

Voor een persoonlijkheidsstoornis waarbij sprake is van een (geschiedenis) van probleemgedrag en een matig tot hoog recidiverisico. Klik hier voor het [Behandelprotocol](#) en [klik hier voor links](#) naar meer behandelproducten van Helpers & Helden.

Posttraumatische stressstoornis (PTSS) en trauma

[Handreiking 'Tijdig signaleren en behandelen van trauma- en stressorgerelateerde problemen bij jeugdigen en jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking'](#)

Deze handreiking van Academische Werkplaats Kajak biedt een beknopt, *state of the art* overzicht van de diagnostiek en behandeling van trauma bij mensen met een LVB.

Diagnostiek

[DITS-LVB](#)

De DITS-LVB is een klinisch interview waarmee een posttraumatische stressstoornis (PTSS) kan worden gediagnostiseerd bij mensen met een LVB vanaf de leeftijd van 6 jaar volgens de criteria van de DSM-5. Je kunt het interview via deze pagina aanvragen.

Behandeling

[Artikel: EMDR voor trauma- en stressorgerelateerde klachten bij patiënten met een verstandelijke beperking](#)

(Mevisen et al. (2018), Directieve Therapie, 36(1), 5-26)

In dit artikel staan de mogelijkheden van EMDR in de behandeling van trauma- en stressorgerelateerde psychopathologie bij mensen met een VB beschreven. O.a. wordt ingegaan op welke mogelijkheden er zijn voor de diagnostiek van PTSS bij mensen met een VB en hoe EMDR kan worden toegepast bij deze doelgroep.

Hechtingsstoornis/problematische gehechtheid

[Kennisplein gehandicaptensector – subpagina over LVB en gehechtheidsproblematiek](#)

[Onveilig gehecht of een hechtingsstoornis: Het onderkennen van hechtingsproblematiek bij mensen met een verstandelijke beperking](#)

Het doel van deze publicatie uit 2006 is op een heldere manier kennis te verspreiden over hechtingsproblematiek en de herkenbaarheid te vergroten van signalen in de omgang die hiermee te maken kunnen hebben.

Behandeling en begeleiding

[De ARGOS-methode](#)

De ARGOS-methode is ontwikkeld voor begeleiders of andere (beroeps)opvoeders die te maken krijgen met de combinatie van een hechtingsstoornis en een LVB. Doel van ARGOS is om begeleidingshandvatten te vinden die aansluiten bij de hulpvraag.

[Hou me vast, maar raak me niet aan – een handreiking voor begeleiders](#)

In dit boekje uit 2010 wordt uitgelegd hoe begeleiders om kunnen gaan met cliënten met problematische gehechtheid.

[Mentaliseren kan je leren - Introductie in Mentaliseren Bevorderende Begeleiding \(MBB\)](#)

Deze handreiking uit 2015 is voor alle begeleiders van mensen met een visuele en/of verstandelijke beperking die te maken hebben met problematische gehechtheid, psychiatrische stoornissen en/of gedragsproblemen. Het is een introductie in Mentaliseren Bevorderende Begeleiding (MBB).

[Gehechtheid in de praktijk: Werkboek voor iedereen die betrokken is bij de opvoeding van en zorg voor kinderen en volwassenen met een visuele en-verstandelijke of verstandelijke beperking](#)

Dit [boek \(pdf\)](#) uit 2021 heeft als doel om te ondersteunen in het opbouwen van een veilige relatie. Naast een theoretisch deel, wordt op een praktische manier uitgelegd hoe een veilige vertrouwensrelatie kan worden opgebouwd.

Gedragstoornis

Behandeling

[Grip op Agressie – module van De Borg](#)

Het behandelprogramma is speciaal geschreven voor mensen met een LVB en ernstig agressief (delict-)gedrag. Er staan links naar handleidingen en modules van dit behandelprogramma.

[Pas op de grens \(gericht op seksueel grensoverschrijdend gedrag\)](#)

De module is ontwikkeld voor de ambulante behandeling van volwassen cliënten met een LVB (IQ 60-85) in combinatie met een verminderd sociaal aanpassingsvermogen die seksueel grensoverschrijdend gedrag vertonen of hebben vertoond en een matig of hoog recidiverisico hebben.

Forensische zorg

[Themapagina Forensische zorg op het Kennisplein Gehandicaptensector.nl](#)

[Boek: Vakwerk! Handboek begeleiders 24-uurs-zorg die werken met cliënten met een lichte verstandelijke beperking en ernstige gedragsstoornissen en/of psychiatrische aandoeningen](#)

Behandeling en begeleiding

[Leerlijn - Omgaan met cliënten met een LVB in een forensisch kader – GGZ Ecademy \(alleen voor leden\)](#)

De professional leert om een LVB bij een cliënt in de forensische setting te herkennen en heeft handvatten hoe de bejegening en behandeling hierop aangepast dient te worden. Dit om het effect van de behandeling te vergroten en zo bij te dragen aan het verkleinen van de kans op recidive.

[CoVa Plus](#)

Na afronding van CoVa-plus is de zelfbeheersing van de deelnemer in risicovolle situaties toegenomen, heeft hij een verbeterd probleemoplossend vermogen, en vindt hij zichzelf meer bekwaam in het uitvoeren van sociaal geaccepteerd/assertief gedrag.' CoVa-plus richt zich op mannelijke of vrouwelijke justitiabelen (intra- en extramuraal) met LVB en bijkomende sociaal-cognitieve problemen, met als richtlijn een IQ van 65 tot 85.

[Agressie Regulatie op Maat Plus](#)

Agressie Regulatie op Maat Plus is bedoeld voor volwassen cliënten met (ernstige) agressie-problematiek en een LVB die binnen de ambulante forensische zorg worden behandeld. Het primaire doel is het verminderen van agressief gedrag en boosheidsgevoelens, en het reduceren van (de kans op) recidive van gewelddadig gedrag.